

Соња Петровић

Филолошки факултет – Универзитет у Београду

sonja.petrovic@fil.bg.ac.rs

Вредновање усмених историја и животних прича¹

Усмене историје и животне приче представљају специфичне наративне форме, имају хибридную жанровску структуру, мемоарско-документарну природу и особен однос према стварности, па њихово научно вредновање отвара различита методолошка питања. Коришћење ових форми као научних чињеница и доказа посебно је сложено јер су оне субјективне у погледу реконструкције сећања и уобличавања приповедања, и интерсубјективне и дијалогске с обзиром на то да настају сарадњом између интервјуисаног саговорника и истраживача, почевши од осмишљавања интервјуа до његове интерпретације. Биће размотрена нека мерила за утврђивање валидности и поузданости и карактеристичне тешкоће, како са становишта предности и ограничења самог метода – теренског интервјуа, укључујући питања сарадничког ауторства у креирању дијалога, тако и са становишта конструисања приче и наративног идентитета. Указаћемо на значај евалуације у приповедању и представити карактеристична средства оцењивања и њихово повезивање с другим садржинским и структурним компонентама.

Кључне речи: усмена историја, животне приче, интервју, вредновање, валидност, приповедање

Evaluation of Oral Histories and Life Stories

Oral histories and life stories, as specific “documents of life” (K. Plummer) and narrative forms, have hybrid genre structure, a particular relation to reality, and the process of their evaluation poses different methodological questions. The use of oral histories and life stories as resources and evidence is especially complex issue. These texts are subjective with regard to reconstruction of memories and construction of narratives, as well as intersubjective and dialogical, considering that they are created collaboratively by the interviewee and the interviewer, starting from the conceptualisation of the interview up to its interpretation. The paper discusses the criteria for validity and reliability in oral histories and life stories, which concern advantages and limitations of a field interview (i.e. oral history and life story method), and aspects of constructing narrative identity in oral history and life story interview. The interview is considered to be a form of a heuristic collaboration between interviewer and interviewee, with their shared authority in a dialogue. However, there can be certain methodological limitations regarding, for example, conduction of an interview,

¹ Прилог је резултат рада на пројекту: Језик, фолклор и миграције на Балкану, бр. 178010, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

relation between participants in a research, interpretation of data, influence of a particular context, employment of specific narrative or linguistic conventions in the construction of narration, and they may affect evaluation. In the final section the importance and forms of evaluation in narrating is discussed. Relaying on sociolinguistic and narrative analysis studies, some characteristic evaluating techniques in narratives are outlined, and also the way how evaluation is connected with other components of the content and the structure of a narrative.

Key words: oral history, life stories, interview, evaluation, validity, narrative

Као врсте приповедања и сведочења о личним искуствима појединаца и њиховом месту у историјским и друштвеним токовима, усмене историје и животне приче представљају жанровски и епистемолошки особене форме, уједно граничне с обзиром на њихово место у жанровским системима разних дисциплина које се њима баве, и с обзиром на стварност на коју упућују. Термини, описи и дефиниције усмених историја и животних прича су многобројни, синонимни и међусобно се преклапају, о чему постоји обиље домаће и стране литературе.² Особине које се овим врстама приписују нису изведене само из опажања њихових унутрашњих карактеристика, него говоре и о разликама у теоријским полазиштима истраживача и њиховим очекивањима. Тако, усмене историје и животне приче историчари посматрају као вид сведочења и историјског извора из перспективе очевидаца; лингвисти их виде као примере дискурса погодне за анализу у разноликим контекстима; теоретичари књижевности и нараторологи интерпретирају их као приче са становишта приповедно релевантних чинилаца, нпр. структуре, гласа, стила, појединих својстава уметничког света и естетског доживљаја; етнологи и антрополози могу да их разматрају с обзиром на ритуале прелаза, конструкцију стварности и идентитета у склопу одређених социјалних, етничких, професионалних или маргиналних група; фолклористи у њима уочавају традиционалне обрасце или их тумаче у оквирима жанра, перформанса и саме личности или биографије извођача. Али, независно од приступа, питање вредновања усмених историја и животних прича једно је од централних зато што се тиче управо критичке процене истраживача о начину научне употребе ових облика: шта је вредно, за кога и зашто, односно како вреднују истраживачи а како сами носиоци сећања у дискурсу. Процес вредновања и утврђивања валидности обухвата етапе интервјуа и интерпретације, што ће бити показано у даљем тексту.

С обзиром на различита схватања усмене историје, треба подсетити да се она одређује двојачко: као пракса, метод вођења и снимања интервјуа ради добијања обавештења о прошлости, и као садржај, приповедање о прошлим догађајима (Abrams 2010, 2). И метод и производ истраживања су

² О питањима терминологије, с упућивањем на даљу литературу, в.: Bošković-Stulli 1985; Antonijević 2009; Marković 2012; Петровић 2016; Titon 1980; Stahl 1989; Linde 1993; Janesick 2010.

комплементарни и представљају део истог процеса, а то дозвољава да се опсег усмене историје шире формулише, као „средство за откривање, истраживање и вредновање природе процеса историјског памћења – како људи осмишљавају своју прошлост, како повезују индивидуално искуство и социјални контекст, како прошлост постаје део садашњости, и како је људи користе да би интерпретирали своје животе и свет око себе“ (Frisch 1990, 188).

Због специфичности усмене историје за историјска истраживања, она се може издвојити као јединствен метод квалитативног интервјуа, близак дубинском интервјуу (Leavy 2011, 9). С друге стране, у методологији и теорији квалитативних истраживања у друштвеним наукама, метод интервјуа у усменој историји не издваја се обавезно као посебан, него се обично поистовећује с појединим врстама квалитативног интервјуа, нпр. с интервјуом животне приче, с наративним, полуструктурираним или етнографским интервјуом. При том, класификација и терминологија интервјуа варирају у зависности од научног поља аутора (в.: Kvale 1996; Denzin 2001; Flick 2007; Abrams 2010). Усмена историја, као метод интервјуисања о прошлим догађајима, најчешће се упоређује с методом животне приче јер су обе усмерене на бележење аутобиографских и колективних сећања. У зависности од аутора и области истраживања, термини 'усмена историја' (oral history) и 'животна прича/историја' (life story/life history) користе се напореда или се успостављају терминолошке и значењске специфичности како између њих, тако и у односу на приповедање ('narrative'), аутобиографију, биографију, дневник, успомене, аутоетнографију и друге више или мање сродне појмове, в.: Linde 1993; Janesick 2010). Усмена историја, за разлику од аутобиографије, има свој метод и методолошки програм, али у епистемолошком погледу јој је слична по томе што је „заинтересована за знање и начин на који се оно конструише“ и што „размишља о фабриковању стварности проблематизујући природу забележених казивања, у вези с тим како људи осмишљавају прошлост и политичку производњу“ (Bornat 2009, 212). Заједничко им је и то што се дотичу питања рефлексивности, узајамних веза између сопства и другог, што признају да „индивидуа има средишње место у процесу разумевања казивања“ и да је „могуће мешање категорија личног и друштвеног, прошлости и садашњости, чињеница и фикције, писања и читања“ (Bornat 2009, 212).

Интервју као хеуристична сарадња

Будући да је интервју основни метод бележења усмених историја и животних прича, разматрање процеса интервјуисања и улога учесника у разговору битно доприносе разумевању како методолошког поступка и интерпретације записа, тако и епистемологије и евалуације истраживања. У усменој историји интервјуисана особа (саговорник, испитаник, информатор) сматра се активним учесником у истраживачком процесу (Томпсон 2012, 35; Bornat 2004, 35). Активна улога учесника подразумева да ће они слободно креирати своја сведочења у одговорима на питања истраживача и учествовати

у формулисању коначног транскрипта. Неки истраживачи иду даље и шаљу рукопис или објављени научни рад интервјуисаним саговорницима да их коментаришу, а њихова запажања и реакције укључују у своја тумачења (Lawless 1991).

Под утицајем друштвених наука, усмени историчари разматрају интервју као *социјални однос* у коме је у првом плану промишљање процеса обликовања дијалога: како појединац свесно и подсвесно конструише причу којом ће истраживач бити задовољан, у чему се огледа његова перспектива и чиме је мотивисан његов став према догађајима; а у другом плану су чињенице које се из интервјуа изводе (Bornat 2004, 35). Овакав приступ подразумева активно реконструисање приликом причања приче и упућује на истраживање субјективних и перцептивних аспеката у обликовању наративе. Проблематизацији односа између интервјуисаног учесника и истраживача и продубљивању интерсубјективности знатно су допринела и феминистичка преиспитивања усмених историја и животних прича, где је у првом плану бављење родним, расним, класним, етничким, културним изразима и симболима (Gluck, Patai 1991; Bornat 2013, 38).

Разматрање места истраживача у дијалогу скренуло је пажњу на његову централну улогу у посредовању стварности (Hollway, Jefferson 2000, 11). Истраживач у усменој историји има већу моћ и контролу над крајњим производом интервјуа него учесник, почевши од постављања питања па до осмишљавања научног рада и редиговања коначне целине, док је у животној причи фокус на приповедачу и његовој конструкцији (Titon 1980, 283). Утолико је утицај истраживача већи, посебно кад је реч о његовим способностима да побуди сећања саговорника, охрабри га да исказе емоције, етичке и персоналне ставове, страховања, предрасуде. У литератури се указује да истраживачи треба да развијају технике активног слушања, унапређују начин постављања питања, затим да науче да препознају значајне деонице у интервјуу и правовремено реагују на њих, да умеју да освесте властиту позицију према саговорнику као потенцијални облик ограничења у дијалогу (Ritchie 2003; Leavy 2011). Уз то, они треба да ослушкују и разумеју различите врсте ћутања које су једнако значајне колико и одговори (Passerini 1979, 91).

Улога истраживача специфична је и у случају животних прича. Као више или мање развијени облици, оне се осмишљавају и казују на захтев друге особе (тј. истраживача) и нису у потпуности самоостварена казивања, а у свакодневној конверзацији присутне су тек фрагментарне епизоде у форми успомена, анегдота, шала и слично (Portelli 2004; Oring 1988). Према Пламеру, целокупне животне приче (total life story) најређе се налазе јер то су лични документи који покушавају да захвате целину живота неке особе. За њих је карактеристично да „немају оштар фокус, него настоје да ухвате суштину развоја јединственог људског бића“, иако је такав циљ, строго говорећи, немогућ – „целине и тоталитети увек морају бити уређени из одређене перспективе“. Насупрот њима, тематске животне приче (topical life story) фокусирају се на тичу се одређене ствари која се осветљава (Plummer 2008, 58–59). Код обе врсте животних прича улога истраживача је значајна, било да

он заузима неутралан став, било да полаже права на ауторство, у смислу да дели одређене вредности и ставове саговорника.

Начело сарадње саговорника и истраживача развијено је у усменој историји под утицајем етнолошких и антрополошких идеја о *сарадничкој етнографији* (Lassiter 2005) или *реципрочној етнографији* (Lawless 1991). Заговорници идеје о сарадњи залажу се да се саговорници ангажују и консултују у свим фазама истраживања, интерпретације интервјуа и презентовања коначног резултата. Таква сарадња подразумева *заједнички ауторитет* (shared authority) – балансирање односа снага учесника у интервјуу и истраживача, као и укључивање разних културних категорија и шире јавности у рецепцију и вредновање усмене историје (Frisch 1990). Децентрисање ауторитета оснажује улогу усмене историје како у историјској науци, тако и у јавности, јер на овај начин она „ствара повољне прилике за ангажованију јавну културу и отвара могућности за промену“ (Shopes 2003, 106). Ширењем опсега истраживања усмене историје, укључивањем историје жена, историје појединаца из различитих друштвених слојева и увођењем нових методолошких и епистемолошких претпоставки, покренут је „кумулятивни процес трансформације“ у свим историјским областима, па не само да се мења начин писања историје, него она „постаје демократичнија“ (Томпсон 2012, 22). Уз то, ширећи деловање ван академских и институционалних оквира, нпр. на нивоу преношења породичних прича, месних предања и разних других облика везаних за поједине специфичне групе, усмена историја обухвата ширење знања, и на основу тога успоставља везу и континуитет с усменом традицијом.

Приступи усмене историје и животне приче уважавају социјалне релације и варирање субјективитета у исказима учесника, њихова различита животна искуства, а такође многоврсне начине обликовања сећања и улоге разних друштвених, културних, класних, родних, етничких и других чинилаца. Методолошка ограничења односе се како на вођење интервјуа и однос учесника у истраживању, тако и на интерпретацију значења приче. Наиме, Холвеј и Џеферсон указали су на заблуде и тешкоће које настају због тога што се речима погрешно приписује подразумевано заједничко значење. Будући да ма која врста исказа може да посредује стварност, нема гаранције да ће им различити људи придавати иста значења приликом разјашњавања излагања интервјуисаног саговорника (Hollway, Jefferson 2000, 11). Погрешна је и претпоставка да истраживач може да стекне потпуни увид у чињенична искуства и догађаје јер је заснована на идеји да су прича и искуство у аналогним односима. Заправо, „оно што је представљено у причи конструисано је у специфичној форми током процеса приповедања, а сећања на раније догађаје могу бити под утицајем ситуације у којој су испричана. Ово отвара нове тешкоће које ометају остваривање неких захтева за валидност података везаних за наративни интервју“ (Flick 2007, 180). Наведеним ограничењима која утичу на вредновање података додајемо и једно запажање истраживача усмене традиције. Реч је о томе да се личне приче (personal narratives) обликују „коришћењем културно признатих и, понекад,

транскултурално посредованих наративних и лингвистичких конвенција које употребљавају људи различити у погледу родних, узрасних или класних положаја“. Такве приче су „уско скопчане с културном концептуализацијом личности“, што се може видети нпр. кад се властите животне приче приказују посредством традиционалних прича или прича о значајним другима – родитељима, прецима, ауторитетима, а то је чест случај у традиционалним заједницама широм света (Narayan, George 2003, 124).

Усмене историје и животне приче као ослонци и докази у истраживању – ограничења и предности

Коришћење усмених историја и животних прича као историјских доказа суочено је с различитим изазовима. У темељном уџбенику усмене историје *Глас прошлости*, Пол Томпсон једно обимно поглавље посвећује доказима. Усмени извори, сматра он, „доиста могу давати ’поуздане’ информације, али ако их третирамо као ’само још један додатни документ’, занемарујемо њихову посебну вредност као субјективног, усменог сведочења“ (Томпсон 2012, 133). Отуд ће утврђивање аутентичности, репрезентативности и поузданости усмених извора бити прилагођено различитим циљевима истраживања, перспективама и природи извора. Верификација обухвата утврђивање оригинала односно фалсификата, проверавање доказа, њихове доследности, триангулацију, упоређивање с потврдама из других извора и детаљно разматрање могуће пристрасности извора, што подразумева сагледавање аутора и контекста извора у разним аспектима. За проверу служе како други усмени извори, тако и уобичајени историјски извори који омогућавају увод у свакодневицу, нпр. дневна штампа, кореспонденција, аутобиографије и биографије, разне друштвене статистике (пописи становништва, матичне књиге рођених, венчаних и умрлих, јавне истраге и друштвене анкете), јавне архиве.

Једна од методолошких тешкоћа у усменој историји јесте немогућност да се обезбеди статистичко представљање усмених извора. Најпре, за одређена истраживачка питања тешко је наћи довољан број репрезентативних узорака – саговорника који имају искуства и знања о одређеном догађају или теми и који су доступни и вољни да учествују у интервјуу. Мали број саговорника умањује поузданост генерализација и закључака. Да би се постигла ретроспективна репрезентативност, препоручује се да избор саговорника буде осмишљен тако да обухвати различите типове и структуре, кад год је то могуће. Стандардизован слободан узорак треба заменити стратешким узорковањем, при чему контекст и циљеви истраживања имају одлучујућу улогу.

Ограничење усмених извора одражава се и на начин репрезентације научних резултата. Пени Самерфилд уочава тензије између научно засноване тежње да се изводе поуздане генерализације о типичним појавама у прошлости и жеље да се изабере мали број случајева због упадљивости открића које доносе и снажног језика: „’Научни’ приступ, укратко, распродаје

’богатства’ доказа усмене историје, изведених мање из тзв. објективних доказа о томе шта се заиста догодило у прошлости (иако су ови докази, који се не могу открити на друге начине, важни), а више из субјективности исказане у језику и конструисане путем језика размене“ (Summerfield 2013, 55).

Главне предности усмених записа Томпсон види у томе што они преносе квалитете усмене комуникације, који се помало губе већ приликом преношења у транскрипт, и што о догађајима и чињеницама говоре на „начин који им даје друштвено значење“ (Томпсон 2012, 143). Портели такође примећује да усмена историја не открива толико догађаје колико значење, да она није објективна, него парцијална и субјективна, и да су управо људскост и субјективност њене највеће предности (Portelli 1991). Приликом оцењивања поузданости усмених извора анализирају се и грешке настале услед заборављања, имагинарне представе о алтернативној прошлости, конструкције и реконструкције индивидуалне и колективне прошлости. Грешке у памћењу и субјективно веровање да се нешто догодило представљају чињенице по себи које пуноправно улазе у интерпретацију казивања: „Оно што испитаник верује да се догодило доиста је чињеница (то јест, чињеница да он или она у то верује) у истој мери колико и оно што се ’заиста’ догодило“ (Томпсон 2012, 173; Portelli 1991, 51). У случајевима кад се непосредно индивидуално искуство реконструише у облику животне приче, саговорници неретко посежу за моделима старијих митолошких и фолклорних прича да искажу неке традиционалне вредности или вредности значајне за заједницу, служећи се нпр. легендама и предањима (в. Vansina 1985, 17–27). Сижеи бајки и балада могу да послуже за моделовање животног скрипта у личним причама, лик протагонисте може да се обликује према схеми типских јунака и прича о разним иницијацијама (Summerfield 2013, 56). Животне приче се преносе и осмишљавају с уверењем у њихову истинитост која не мора бити веродостојна и може да противречи чињеницама, па се зато говори о „симболичкој истини“, јер таква истина вреди у конкретном датом случају (Томпсон 2012, 176). Потискивање личних, породичних, колективних сећања, цензура и аутоцензура у саопштавању сведочанстава и животних прича, преуређење, доградња или улепшавање сећања немају обавезно негативно значење, будући да је и „лаж нека врста комуникације и може бити значајан наговештај у погледу психолошког стања и друштвених ставова“ (Томпсон 2012, 181; в. Vansina 1985, 8). Отуд је предност усмених извора појачана управо субјективношћу, али и чињеницом да су они живи и да „сарађују с нама у двосмерном процесу“ (Томпсон 2012, 185), тј. да од њих можемо да научимо.

Осврт на питање валидности

Валидност усмене историје и животних прича, схваћена као „уверљивост исказа или тврдње да се нешто зна“, по себи „није садржана у тврдњи, него је то карактеристика коју тврдњи дају они којима је тврдња

упућена“ (Polkinghorne 2007, 474). Како валидност није коначно одређен, монолитан појам, упутније је разликовати степене ваљаности него класирати тврдње као валидне или невалидне. Поукингхорн сматра да је „степен ваљаности или поузданости дат некој тврдњи сразмеран снази и моћи аргумента којим истраживач покреће читаоце на ангажман“. Пошто је валидност „функција интерсубјективне оцене“, ваљаност неке тврдње „почива на консензусу у оквиру заједнице говорника“ (474).

Имајући у виду субјективност усмених извора, питање њихове валидности не поставља се само у односу на утврђивање веродостојности, поузданости, проверљивости и потврдљивости сведочења (ово су општа мерила у квалитативним истраживањима, в. Guba, Lincoln 1991, 186), него и с обзиром на то колико су одређене реконструкције и интерпретације истраживача емпиријски утемељене у реконструкције саговорника. Позиција „суптилног реализма“, коју предлаже Хамерслеј (Hammersley 1992), полази од следећих претпоставки: „1) Валидност (вредност) знања не може се оценити са сигурношћу. Претпоставке се процењују на основу њихове прихватљивости (плаузибилности) и уверљивости (кредибилитета). 2) Феномени такође постоје независно од наших тврдњи о њима. Наше претпоставке о њима могу само мање или више да се приближе тим феноменима. 3) Стварност постаје доступна посредством (различитих) перспектива о феноменима. Истраживање тежи да представи стварност, не да је репродукује“ (Flick 2007, 371). Процена валидности треба да обухвати не само процес стварања усмених историја и животних прича, него и питање колико су утемељена тумачења истраживача и колико је та утемељеност видљива другима.

Разматрање валидности треба да уважи да усмене историје и животне приче нису намењене да буду извор чињеница о прошлим збивањима, нити представљају одраз стварности, а да су и наше интерпретације те грађе заоденуте у различите дискурсе (Riessman 1993, 64). Свако приповедање подразумева перспективу и евалуацију, и то је оно што му даје значај. Самим тим, већи је изазов за анализу да открије због чега долази до оваквих конструкција и којим средствима и на који начин се оне постижу. Такође се подразумева да говорници улепшавају и преувеличавају одређене аспекте приче а неке друге занемарују како би се представили у најбољем светлу и догађаје учинили занимљивијим, уверљивијим, моралнијим. Ова варирања у приповедању треба прихватити јер је „прошлост селективна реконструкција“ и мења се у времену и контексту (Riessman 1993, 64). Зато поступак утврђивања валидности не треба да се усмерава на истину, него на убедљивост, а она је „најбоља кад се теоријски захтеви подрже доказима из казивања информаната и кад се узму у обзир друга тумачења грађе“. Према Кетрин Рисман, утврђивање валидности у наративним студијама не треба сводити на формална правила и стандардне техничке поступке, а у интерпретацији не треба тражити канонски приступ и рецепт, јер различите процедуре утврђивања валидности могу више одговарати одређеним научним проблемима (Riessman 1993, 69).

Оцењивање у усменим историјама и животним причама

Као што је интервју обележен сарадничким ауторством, тако је и за вредновање усмених историја и животних прича потребно усклађивање говорника и слушаца односно истраживача. Евалуација је чак издвојена као суштинско својство животних прича и с њима спојених дискурзивних деоница, јер њихова примарна вредност јесте да дају поенту о саговорнику, а не неку уопштену поенту о свету какав јесте (Linde 1993, 21). Евалуација је повезана с другим битним својством животних прича, а то је њихов наглашени приповедни потенцијал (reportability), „квалитет који ситуације и догађаје чини подобним за приповедање, вредним да се о њима извештава“ (Prins 2011, 161), па се оне могу понављати у дугом временском периоду (Linde 1993, 21). Она подразумева самовредновање говорника или вредновање неког догађаја који је битан управо зато што се догодио говорнику. Али, да би се евалуативни искази у причи остварили, говорникови слушаоци (саговорници у дијалогу, истраживачи) треба претходно да се сагласе око тога шта поступци протагонисте значе, а то подразумева да су у општим цртама упознати с тим каква је он или она особа и о каквим поступцима је реч. Вредновање се конструише у склопу приче тако што се фокус усмерава у жељеном правцу. Линд то објашњава овако: „Могу да испричам причу о томе шта ми се догодило у болници тако да покажем каква сам ја особа кад се нађем у тешкој ситуацији, или пак на начин који демонстрира поенту о томе шта не ваља у болницама. Само прича првог типа представљала би део репертоара моје животне приче“ (Linde 1993, 22). Показује се да је вредновање производ усклађивања говорника са слушаоцима или истраживачем, јер говорници у дијалогу морају да се усагласе око прихватања евалуативних исказа или да преговарају око сагласности, што се може завршити на различите начине (Linde 1993, 79).

Вредносни ставови представљају саставни део изражавања наративног идентитета и њихова анализа пружа увид у то како људи осмишљавају свет, какви су њихови погледи на друштво, културу, морал, религију, идеологију итд. У проучавању начина исказивања евалуативних ставова, социолингвистички и прагматички приступ допуњују се наратолошким. У контексту испитивања усмених прича, Вилијам Лабов је приказао неколико карактеристичних средстава за оцењивање приповедног текста којима се приповедач служи да би истакао поенту приче. Лабов разликује спољашње оцењивање (приповедач прекида причу да би изнео неки вредносни став) од уклапања, кад се приповедач служи разноврсним средствима, као што су нпр.: оцењивање радњом или обустављање радње, коришћење интензификатора, компаратора, корелатива, експликатива и др. (Labov 1984). Значај контекста у оцењивању са становишта прагматике анализирао је Моника Беднарек. Она је издвојила десет група вредности („евалуативних параметара“) у оквиру којих говорници могу да оцењују аспекте света: разумљивост, емоционалност, значај, озбиљност, очекиваност, духовно стање, евиденцијалност, могућност/ужност, поузданост, стил. Сваки од њих садржи различите димензије преко којих се евалуација одвија и „укључује тзв.

‘подвредности’ (sub-values) које упућују или на различите полове на дотичној скали оцењивања или на различите врсте параметара“ (Bednarek 2006, 188–189). Применом ових параметара, као и дистинкције између уписаних (експлицитних), евоцираних (имплицитних) и изазваних (провоцираних) оцена, могу се прецизније одредити контекстуални оквири сложеног процеса евалуирања.

Лингвистичка истраживања вредновања утицала су донекле на наративну анализу. У наратологији се евалуација означава, према Лабову, као „скуп оних црта приповести које наговештавају или упућују на њену поенту; аспекти приповедања који откривају чиме приповедане ситуације и догађаји завређују приповедно предочавање“ (Prins 2011, 51). Језички облици којима се изражавају вредносни ставови су веома разноврсни у структурном, садржинском и стилско-реторичком погледу. Вредносни ставови могу бити формулисани специфичним избором речи, понављањима, одређеном реченичким облицима (нпр. променом говорног лица, коришћењем управног или неуправног говора, негацијом), паралингвистичким (висина или тон гласа) и нелингвистичким знаковима (гестови, изрази лица) (Linde 1993, 72). Оцене дају различити гласови – приповедач у разним инстанцама (нпр. износећи мишљење и коментаре), актери, или се оцењује преко описа радње, ситуације или примера. Начин конструисања приповедних секвенци и њихово распоређивање у оквиру приче такође може бити средство оцењивања. Уметање евалуативних исказа стилски и идејно нијансира казивање, објашњава средишњи догађај или његове последице. Избор заплета, јасно представљање његових линија, указивање на консеквенце неког догађаја и брига за логику и узрочно-последичну доследност исказа показују да се епизода укључује у неку ширу хронолошку и смисаону целину и повезује с прошлим или будућим догађајима. Избор ликова и простор који им се даје, позиционирање ликова као главних или епизодних, развијање односа између ликова или односа протагонисте према друштвеним и религијским инстанцама такође упућују на вредносне ставове приповедача. Ток евалуације у причи, с обзиром на временску и узрочно-последичну компоненту, испољава стабилност кад оцене догађаја, ситуација, ликова остају доследне током времена, или пак може да буде регресиван ако се оцене погоршавају, или прогресиван кад се побољшавају (в. Riley, Hawe 2004). Овакве промене у вредновању најчешће су везане за тип заплета и расплета или за друге структурне и садржинске компоненте, а уочљиве су нарочито у неким специфичним врстама интервјуа (нпр. о болести, излечењу и др.).

На крају, може се рећи да је питање вредновања усмених историја и животних прича актуелно и да захтева додатна истраживања и проверавања процеса, грађе и методологије истраживања и интерпретације. Јасно је да се његово разматрање мора поставити интердисциплинарно, при чему важан допринос дају не само историја, етнологија, психологија, квалитативна истраживања, студије памћења, епистемологија, него и наративна анализа, анализа дискурса и разни књижевнокритички и књижевнотеоријски приступи

који разматрају питања приказивања стварности, фикције и конструисања идентитета.

Библиографија

- Abrams, Lynn. 2010. *Oral History Theory*. Routledge: London, New York.
- Antoniјевић, Dragana. 2009. „Okviri proučavanja ličnih i porodičnih priča o materijalnom gubitku i porazu.“ *Etnoantropološki problemi* n.s. 1: 13–35.
- Bednarek, Monika A. 2006. “Evaluation and cognition: Inscribing, evoking and provoking Opinion.” In *Language and Memory: Aspects of Knowledge Representation*, ed. Hanna Pishwa. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bornat, Joanna. 2004. “Oral History.” In *Qualitative Research Practice*, ed. Clive Seale et al., 34–47. London: SAGE.
- Bornat, Joanna. 2009 [1994]. “Is Oral History Auto/Biography?” In *Life Story Research* (vol. 4), ed. Barbara Harrison. 211–223. London: SAGE Publications Ltd.
- Bornat, Joanna. 2013. “Oral History and Remembering.” In *Research Methods for Memory Studies*, ed. Emily Keightley and Michael Pickering. 29–42. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bošković-Stulli, Maja. 1985. „Pričanja o životu (iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta).“ U *Teorijska istraživanja 3, Književni rodovi i vrste – teorija i istorija*, 1, ur. M. Šutić, 137–164. Beograd: Institut za književnost i umetnost, Rad.
- Denzin, Norman K. 2001. “The Reflexive Interview and a Performative Social Science.” *Qualitative Research* 1 (1): 23–46.
- Flick, Uwe. 2007. *An Introduction to Qualitative Research*. Third edition. London et al.: SAGE.
- Frisch, Michael. 1990. *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. Albany: SUNY.
- Gluck, Sherna Berger and Daphne Patai. 1991. *Women’s Words: the Feminist Practice of Oral History*. New York: Routledge.
- Guba, Egon G. and Yvonna S. Lincoln. 1991. *Effective evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hammersley, Martin. 1992. *What’s Wrong with Ethnography?* London: Routledge.
- Hollway, Wendy and Tony Jefferson. 2000. *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative and the Interview Method*. London: SAGE.
- Janesick, Valerie J. 2010. *Oral History for the Qualitative Researcher: Choreographing the Story*. New York: Guilford Press.

- Kvale, Steinar. 1996. *Interviews: an Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, Ca.: SAGE.
- Labov, William. 1984. „Preobražavanje doživljaja u sintaksu pripovjednog teksta.“ *Revija* (Osijek), XXIV (2): 46–78.
- Lassiter, Luke Eric. 2005. “Collaborative Ethnography and Public Anthropology.” *Current Anthropology* 46 (1): 83–106.
- Lawless, Elaine J. 1991. “Women’s Life Stories and Reciprocal Ethnography as Feminist and Emergent.” *Journal of Folklore Research* 28 (1): 35–60.
- Leavy, Patricia. 2011. *Oral History*. Oxford: Oxford University Press.
- Linde, Charlotte. 1993. *Life Stories: the Creation of Coherence*. New York: Oxford University.
- Marković, Jelena. 2012. *Pričanja o djetinjstvu. Život priča u svakodnevnoj komunikaciji*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Narayan, Kirin, Kenneth M. George. 2003. „Personal and Folk Narrative as Cultural Representation.” In *Postmodern Interviewing*, ed. James A. Holstein, Jaber F. Gubrium, 123–139. Thousand Oaks, Calif.; London: SAGE.
- Oring, Elliott. 1988. “Generating Lives: The Construction of Autobiography.” In *Life history as cultural construction/performance*, ed. Tamás Hofer, Péter Niedermüller, 179–211. Budapest: Ethnographic Institute of the Hungarian Academy of Sciences.
- Passerini, Luisa. 1979. “Work Ideology and Consensus Under Italian Fascism.” *History Workshop* 8: 82–108.
- Petrović, Sonja. 2016. „Usmena istorija – kulturno višeglasje kao most između prošlosti i sadašnjosti.“ *Književna istorija* XLVII (157): 323–334.
- Plummer, Ken. 2008. “Life Story Research.” In *Rethinking methods in psychology*, ed. Jonathan Smith, 50–63. London et al.: SAGE.
- Portelli, Alessandro. 1991. “What Makes Oral History Different.” In *The Death of Luigi Trastulli, and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*, 45–58. Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Portelli, Alessandro. 2004. “Oral History as Genre.” In *Narrative and Genre*, ed. Mary Chamberlain, Paul Thompson, 23–45. New Brunswick, London: Transaction Publishers.
- Prins, Džerald. 2011. *Naratološki rečnik*. Prev. Brana Miladinov. Beograd: Službeni glasnik.
- Riessman, Cathrine Kohler. 1993. *Narrative Analysis*. Newbury Park et al.: Sage.
- Riley, Therese, Penelope Hawe. 2004. “Researching Practice: the Methodological Case for Narrative Inquiry.” *Health Education Research* 20 (2): 226–236.

- Ritchie, Donald A. 2003. *Doing Oral History: A Practical Guide*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Stahl, Sandra K. D. 1989. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*. Bloomington: Indiana University Press.
- Shopes, Linda. 2003. "Commentary: Sharing Authority." *The Oral History Review* 30 (1): 103–110.
- Summerfield, Penny. 2013. "Oral History as a Research Method." In *Research Methods for English Studies*. 2nd ed., ed. Gabriele Griffin, 48–68. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Titon, Jeff Todd. 1980. "The Life Story." *The Journal of American Folklore* 93 (369): 276–292.
- Tompson, Pol. 2012. *Glas prošlosti: Usmena istorija*. Prev. Đ. Trajković. Beograd: Clio.
- Vansina, Jan. 1985. *Oral Tradition as History*. Ann Arbor, Michigan: The University of Wisconsin Press.

Примљено / Received: 05. 02. 2018.

Прихваћено / Accepted: 03. 05. 2018.